

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра цивільного права та процесу

Курсова робота

На тему: «Поняття і суть позовного провадження»

Виконала:
студентка групи ПР — 32
Андрєєва К.О.

_____ (підпис)

Перевірила:
к.ю.н.Лукасевич – Крутник І.С.
_____ (підпис)

Оцінка _____ балів

Тернопіль 2017

ЗМІСТ

Вступ

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

- 1.1. Поняття та елементи позову.....
- 1.2. Підстави позову. Відмова від позову.....
- 1.3. Позовна заява її зміст і форма.....
- 1.4. Види позовів у цивільному процесі .....

РОЗДІЛ 2. ПОЗОВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СПОСІБ ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ В СУДІ.....

РОЗДІЛ 3. СТОРОНИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.....

ВИСНОВОК.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....

ВСТУП

На сьогоднішній час основним із видів судочинства є позовне провадження, в якому розглядаються справи по спорах, що виникають із сімейних, цивільних та інших правовідносин. Саме значення позовного провадження пояснюється і тим, що усі цивільно процесуальні норми, які визначають саму загальну частину цивільного процесуального права поширюється саме на справи позовного провадження. Позовне провадження є основним видом провадження, яке притаманне цивільному процесу з давніх часів. Так, ще процесу за давнім римським правом був притаманний інститут позову та позовного провадження, у якому він розглядався.

Актуальність даної теми полягає у тому, що позовне провадження є основним видом судочинства, в якому розглядаються справи по різноманітних правовідносинах.

Предметом дослідження є: дослідити поняття та ознаки позовного провадження.

Об'єктом дослідження є: загальна характеристика позовного провадження.

Метою курсової роботи є: дослідження поняття позовного провадження, поняття та елементи позову.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати **такі завдання**:

1. розкрити поняття позовного провадження;
2. визначити певні підстави позову;
3. розкрити сутність та елементи позову;
4. визначити сторони позовного провадження.

Структура курсової роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. У першому розділі курсової роботи розкрито загальну характеристику позовного провадження. У другому розділі описується позов як процесуальний спосіб порушення цивільної справи в суді. У третьому розділі розкрито сторони позовного провадження, їх права та обов'язки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Поняття та елементи позову

Основним видом, яке притаманне з давніх часів цивільному процесу є позовне провадження.

Позовне провадження – це вид провадження у цивільному процесі, у якому розглядається спір, який виникає з цивільних, земельних, сімейних, трудових відносин. Наявність спору про право цивільне визначає і іншу характерну рису цього провадження – участь у ньому двох сторін – позивача та відповідача.[3]

Найголовнішим у цивільному судочинстві видом провадження, крім наказного та окремого, є позовне провадження, оскільки цивільні справи переважно розглядаються саме у позовному провадженні.

Позовне судочинство найбільше пов'язане з поняттям позову, відповідно до якого здійснюється захист порушеного або оскарженого права.

В цьому випадку можна навести такий приклад: особа, яка вважає себе власником порушеного або оскарженого права, звертаючись до суду, шукає у суді захисту порушеного права і просить суд розглянути спір, що виник, з порушником права в передбаченому законом процесуальному порядку, то звернення даної особи до суду одержало назву позову, а провадження за цим зверненням — позовного провадження.[7]

Необхідним методом щодо забезпечення захисту прав особи у позовному провадженні є позов. Також, можна сказати, що позов є одним із спірних питань у процесуальній науці. Це зводиться до висновку про необхідність визначення позову як певної вимоги заінтесованої про захист своїх прав та інтересів.

Позов – це правова вимога позивача до відповідача, яка звернена через суд або інший орган цивільної юрисдикції про захист порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або інтересу.[3]

Для позову характерні такі істотні ознаки:

- 1) наявність двох сторін, які є рівними перед законом і наділені рівними процесуальними правами;
- 2) наявність спору про право;
- 3) матеріально-правову вимогу, що випливає з порушеного або оскаржуваного права та інші.

Позов - це складне явище, яке складається з таких елементів як: предмет, підстава, зміст.

Предметом позову виступає позов, який складає матеріально-правову вимогу позивача до відповідача. При розгляді справи позивач наділений правом змінити позов, (ст. 31 ЦПК), тобто, звернувшись до суду з однією з вимогою, у процесі розгляду справи замінити її іншою.[2] Проте предмет зміни позову важливий лише протягом розгляду справи по суті. У протилежному випадку позивач має право пред'явити самостійний позов за загальними правилами.

Підстава позову – це частина позову, згідно якого, позивач обґрунтовує свої вимоги і докази, що стверджують позов. Ця підстава поділяється як на активну так і пасивну підстави.

Активну підставу позову складають певні обов'язки, які покладені на відповідача, а на позивача спірне право, що відповідно йому належить. До цього складу входять факти, які обґрунтовують належність доказів до справи, що позивач і відповідач є суб'єктами прав та обов'язків спірних правовідносин.

Пасивну підставу позову складають факти, з яких вбачається, що відповідач вчинив дії, спрямовані на заперечення права позивача або утвердження за собою права, яке йому не належить. Ці факти обґрунтовують необхідність подання позову та захисту прав чи інтересів позивача.[3]

Змістом позову вважається дія суду, при зверненні якої позивач просить за захистом своїх порушених або оскаржуваних прав.

Зміст позову визначається позивачем виходячи зі способу судового захисту, передбаченого законом. Позивач може просити суд визнати за ним певне право, зобов'язати відповідача зробити певні дії, підтвердити або спростувати існування певних правовідносин.[10]

Значення елементів позову полягає у тому, що за ними визначаються межі судового розгляду, адже суд відповідно до ст. 11 ЦПК розглядає цивільні справи в межах заявлених сторонами вимог.

1.2. Підстави позову. Відмова від позову

Основним із елементів позову є його підстава.

Підстава позову – це частина позову, в основі якої відображаються обставини, відповідно до яких позивач обґрунтовує свої вимоги, і докази, що підтверджують позов. Цю підставу виокремлюють як пасивну так і активну.

Пасивною підставою позову є факти, з яких можна побачити, що відповідач вчиняє певні дії, спрямовані на заперечення права позивача або утвердження за собою права, яке йому не належить. Ці факти обґрунтовують потребу щодо подання позову за захистом прав чи інтересів позивача. Це передбачається тим, що право позивача є порушене чи оспорюване, тобто виявляє загрозу його порушення. [9]

Щодо активної підстави, то вона свідчить про основні підстави позову, які дійсно підтверджують, що спірне право належить позивачу, а на відповідача покладені тільки певні обов'язки. Для особливості практичної діяльності важливо усвідомлювати, що на підтвердження своїх вимог потрібно подати відомості про факти, тобто те, що можна назвати матеріально-правовою складовою підстави позову. Такі дані мають встановлюватись відповідно передбаченими та дозволеними процесуальним законом засобами: поясненнями сторін і третіх осіб, письмовими доказами, речовими доказами.

Позивач мав би вказати на норми права, якими регулюється спірне право, або спірний інтерес, тобто те, що можна б було назвати процесуально-правовою складовою підстави позову.

Для потреб практичної діяльності адвоката велике значення має право зміни підстави чи предмета позову. Ст. 31 ЦПК встановлює, що позивач має право протягом усього часу розгляду справи змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову, а відповідач має право визнати позов повністю або частково, пред'явити зустрічний позов.[2]

На мій погляд, зміна предмета позову містить і поняття щодо збільшення або зменшення розміру позовних вимог. Розмір позовних вимог можна вважати елементом предмета позову. Законодавець вирішив, що цей елемент потрібно виділити окремо, й у такий спосіб створив ілюзію того, що розмір позовних вимог у позовах, наприклад, про стягнення боргу, це щось віддільне від предмета позову.

В процесі розгляду цивільних справ сторони керуються процесуальними правами. Одна із сторін якою є позивач має право відмовитися від позову, а от відповідач - визнати позов. При цьому сторони можуть укласти мирову угоду.

Мировою угодою визнається певна домовленість про умови припинення спору, що передбачає взаємні двосторонні дії. Також мирова угода може полягати у тому, що сторони домовляються про зміну позивачем предмета позову і визнання відповідачем такого оновленого позову в повному обсязі. Відповідно до цього, можна навести такий приклад, коли позивач вимагав від відповідача відшкодувати заподіяну внаслідок ДТП шкоду у розмірі певної грошової суми, але в подальшому сторони домовились про те, що відповідач відремонтує за власний рахунок пошкоджений автомобіль позивача на певній станції технічного обслуговування.[15]

Ця угода може укладатися учасниками спірних матеріальних правовідносин, третіми особами, які щодо предмета спору заявляли самостійні вимоги. Суд не визнає мирової угоди у справі, в якій одну із сторін представляє її законний

представник, у випадку, коли його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Укласти мирову угоду не можуть особи та органи, які із заявами звернулися до суду про захист прав, та інтересів інших осіб. Не мають такого права й треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета.

Відмова від позову – це одностороннє волевиявлення позивача, спрямоване на відмову від судового захисту своєї вимоги і на закриття порушеного позивачем процесу.[12]

Право щодо відмови від позову може бути реалізоване позивачем в процесі розгляду справи по суті, в попередньому судовому засіданні тощо. Таке право реалізується в апеляційній та касаційній інстанціях.

Заява про відмову від позову може бути усна або письмова. Щодо адресованої суду письмової заяви про відмову від позову, вона підписується позивачем і приєднується до справи.

Відмова від позову може бути як повна так і часткова.

Наслідком повної відмови від позову є у тому, що позивач в подальшому позбавляється права звертатися до суду з тим самим позовом. Це правило не поширюється на вимоги, що виникають із триваючих правовідносин (це може бути про стягнення аліментів, про поділ спільної власності). Щодо випадку повної відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

Часткова відмова від позову по суті є зміною позовних вимог, адже в такому разі зменшується розмір позовних вимог.[15]

Певною згодою відповідача щодо задоволення матеріально – правової вимоги позивача є визнання позову. Слід відрізнити визнання позову від визнання відповідачем певних обставин. Визнання ж позову, є визнанням відповідачем

суб'єктивного права позивача. Це в певній мірі спрямовано на припинення цивільної справи.

Позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов протягом усього часу судового розгляду, зробивши усну заяву. До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову або визнанням позову відповідачем суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій. Суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.[1]

Визнання як відмова від позову може бути розглянута як повна так і часткова. У разі визнання відповідачем повного позову, суд за певної наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Перевірка наявності законних підстав для ухвалення рішення при визнанні позову означає, що суд співвідносить визнання позову з іншими обставинами справи та доказами, що їх підтверджують. Таким чином, визнання позову не є абсолютною підставою для винесення судом рішення про задоволення позову. [2]Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд (ч. 4 ст. 174 ЦПК України). Відповідач може також заявити про визнання окремих вимог, заявлених позивачем (часткове визнання позову).

1.3. Позовна заява її зміст і форма

Основним документом, який є важливим у позовному провадженні є позовна заява.

Позовна заява - це документ, який надається позивачем до суду в установленій процесуальним законом формі. Щодо форми, то позовна заява вважається письмовим документом. Письмова форма вважається дотриманою, якщо

вона викладена на папері. На даний час, процесуальне законодавство не передбачає обов'язкової форми позовної заяви.[10]

Відповідно до ЦК позовна заява повинна містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;
- 3) зміст позовних вимог;
- 4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- 6) зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- 7) перелік документів, що додаються до заяви.

Позовна заява має підписуватися представником позивача або самим позивачем із зазначенням дати її подання. Якщо позовна заява подається представником позивача, то до позовної заяви додається довіреність, що підтверджує його повноваження.[1]

Подана після забезпечення доказів позовна заява повинна містити відомості щодо забезпечення доказів.

Відповідно від кількості відповідачів і третіх осіб позивач зобов'язаний додати до позовної заяви копії її всіх документів, що додаються до неї, залежно від заявлених вимог(наприклад, чек, касовий ордер). Подання копій цих документів певною мірою не поширюються на позови, що виникають з трудових правовідносин.[6]

Форма і зміст зустрічної позовної заяви регламентується Цивільним процесуальним кодексом України.

Відповідач має право пред'явити зустрічний позов до початку розгляду справи по суті. Зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.

Як бачимо із вищенаведеного, складання позовної заяви є складним і важливим етапом підготовки справи до її розгляду в суді, що вимагає неухильного дотримання вимог процесуального законодавства та попередження негативних наслідків, що перешкоджають відкриттю провадження у цивільному судочинстві.

1.4. Види позовів у цивільному процесі

Позов – це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, звернена через суд або інший орган цивільної юрисдикції про захист порушеного, оспорюваного чи невизнаного права, який здійснюється у наданій процесуальній формі.[8]

Класифікація позовів на види може здійснюватися з різних підстав. Позови можна розподіляти на такі види як за матеріально-правовою так і за процесуально-правовими підставами.

В свою чергу, щодо матеріально-правової класифікації позовів, то відповідно на них лежить певне правовідношення з якого випливає вимога зацікавленої особи про захист порушеного чи оспорюваного права. За цією категорією належать позови, що виникають з сімейних, житлових, цивільних та інших правовідносин. Наприклад, позови, які виникають із житлових правовідносин, можна поділяти на позови:

- 1) щодо права спільної власності на квартиру (будинок);

- 2) з приводу збереження права особи на житлове приміщення у державному чи комунальному житловому фонді в разі її тимчасової відсутності;
- 3)) щодо спадкування житла.

Цей поділ має не тільки практичне значення, а й теоретичне.

За процесуально – правовим критерієм можна класифікувати позови на такі групи: 1) про присудження; 2) про визнання; 3) перетворювальні позови.[6]

Позов про присудження є одним із найбільш поширеним видом позову.

Позови про присудження — це позови, спрямовані на вчинення певних дій (стягнення боргу за договором позики, стягнення аліментів) або утримання від вчинення певних дій (усунення перешкод в користуванні). У них позивач просить суд присудити відповідача до виконання певної дії або утримання від нього. Оскільки позивач домагається того, щоб відповідач був присуджений до виконання своїх обов'язків, то саме тому ці позови називаються позовами про присудження. А оскільки на підставі рішення суду за цим позовом видається виконавчий лист, вони називаються також виконавчими або позовами з виконавчою силою.

Предметом позову про присудження є право позивача вимагати від відповідача певної поведінки у зв'язку з невиконанням відповідачем відповідної обов'язки в добровільному порядку.

Підставою позову про присудження є:

- наявність фактів, з якими пов'язане виникнення самого права;
- факти, з якими пов'язане виникнення права вимоги.[4]

Виконавчі позови спрямовані на присудження певного цивільно-правового вимоги і тому вони виявляються тісно пов'язаними з матеріально-правовими правами-вимогами або позовами в матеріально-правовому сенсі, будучи їх процесуальною формою і відбиваючи на собі їх юридичний характер. На сьогоднішній день позови про присудження є найбільш поширеними видами позовів.

Звернення до суду за захистом прав у вигляді присудження зазвичай викликається тим, що боржник оспорує право позивача, виконуючи своїх обов'язків. Ця суперечка вирішується судом. Позови про присудження служать примусовому здійсненню матеріально-правових обов'язків, які не виконуються добровільно або виконуються, але не належним чином.

Позови про визнання є одним із засобів ще не порушеного права.

Позови про визнання – це такі позови, коли позивач просить суд підтвердити наявність чи відсутність між ним і відповідачем певних правовідносин. Вони пред'являються в тих випадках, коли порушення права позивача, як правило, немає, однак між сторонами виникли сумніви щодо існування між ними відносин.[12]

Головною ознакою позовів про визнання є те, що:

- вони найчастіше виникають коли між сторонами створюються сумніви щодо існування правовідносин і суд відповідно до цього повинен визнати наявність правовідносин;
- в цих позовах ніколи не вимагають примусового виконання рішення.

Позови про визнання найбільш спрямовані на підтвердження судом наявності між сторонами певних правовідносин (позитивні) або на відсутність між сторонами будь-яких правовідносин (негативні).[13]

До позитивних позовів про визнання належать вимоги, зокрема про визнання батьківства за рішенням суду, визнання права власності на самочинне будівництво або визнання авторських прав тощо. До негативних позовів про визнання належать вимоги, наприклад, про визнання недійсними правочинів, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.[3]

Перетворювальні (конститутивні) позови — це позови, які спрямовані на припинення, зміну чи створення між сторонами нового правовідношення.

Залежно від мети, яку ставить позивач, звертаючись до суду, перетворювальні (конститутивні) позови поділяються на: а) позови, спрямовані на зміну правовідносин; б) позови, спрямовані на припинення правовідносин.[5]

Наприклад, до перетворювальних (конститутивних) позовів, які спрямовані на зміну правовідносин, можна віднести позови про набуття права власності на знахідку (ст. 338 ЦК), на скарб (ст. 343 ЦК) або про визнання права власності на нерухоме майно за набувальною давністю (ст. 344 ЦК) та у разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності (ст. 345 ЦК), тощо.

Характерним прикладом перетворювальних (конститутивних) позовів, які спрямовані на припинення правовідносин, є зокрема, позови про припинення шлюбу внаслідок його розірвання, про відмову від договору прокату тощо.

РОЗДІЛ 2. ПОЗОВ – ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СПОСІБ ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ В СУДІ

Основним засобом захисту прав особи у позовному провадженні є позов.

Позовом визнається звернення юридично зацікавленої особи до суду за захистом порушеного сімейного, цивільного та іншого права.

Він передбачає не тільки невиконання однією особою вимог щодо іншої але і є засобом початку позовного провадження. Тому вимога до суду про вирішення правового спору завжди поєднана з певними матеріально-правовими вимогами.[13]

При визначенні позову як звернення до суду на порушення спору з матеріально-правовою вимогою до відповідача, ми можемо побачити те, що такий спір може виникати між суб'єктами матеріальних правовідносин ще до звернення до суду. А в суді порушується не спір, а цивільна справа. Автори, які визначають позов, як вимогу позивача до відповідача, звернену через суд, про захист права, відводять суду не властиву для нього роль посередника та не враховують, що позивач і відповідач як суб'єкти процесу з'являються після прийняття судом позову до розгляду.

При значенні позову як основного засобу щодо захисту права спрощується існуючий зв'язок позову з його пред'явленням, розглядом і вирішенням судом. Крім цього, органом захисту щодо цивільних прав і законних інтересів є суд.

Існують такі елементи позову:

- предмет;

- підстава;

- зміст.

Предметом позову виступає матеріально – правове відношення, вимога позивача до відповідача. Також, важливо відрізнити матеріальний об'єкт від предмета позову.[10] Так, у позові про аліменти предметом буде аліментарне правовідношення, а матеріальним об'єктом — певна грошова сума.

Підстава позову — це певні обставини, згідно з якими позивач вказує свої вимоги. Ці обставини виявляють як активну так і пасивну підстави позову.

Активна підстава позову — це обставини, які мають правоутворююче значення. Пасивна — це обставини, які свідчать про те, що дійсно настали умови здійснення правовідношення (настання договірної строку). Відсутність будь-якої із зазначених підстав позову веде до відмови в прийнятті позову. [14]Однак, якщо в прийнятті позову відмовлено лише через відсутність пасивної підстави, то зберігається можливість його повторного пред'явлення. При відмові через відсутність активної підстави можливість повторного пред'явлення позову виключається.

Змістом позову є форма захисту, яка вказується у позовній заяві, відповідно до якої позивач просить суд присудити відповідача до здійснення певних дій. Питання про наявність змісту як самостійного елементу позову — спірне. Але позов без зазначення процесуальних наслідків, на які він спрямовується, без вимоги до суду не буде повним.

Позов можна класифікувати за такими двома ознаками: матеріально – правовою і процесуальною.[3]

Позови є матеріально-правовою ознакою, виходячи із правовідносин, які підлягають судовому захисту, поділяються на цивільні, трудові, сімейні та ін. Ця класифікація є основою для судової статистики, сприяє узагальненню практики, розробці постанов пленуму Верховного суду України.

Позови за процесуальною ознакою поділяються на позови:

- про визнання;
- про присудження;
- перетворювальні.

Позови про визнання обмежуються вимогою про визнання наявності, відсутності, припинення правовідношення.

Позови про присудження характеризуються тим, що позивач вимагає не тільки підтвердження існування правовідносин між ним і відповідачем, але й присудження відповідача до здійснення певних дій або ж до утримання від них.

У перетворювальних позовах мова йде про зміну або припинення матеріально-правового правовідношення.

Щодо форми і змісту заяви то позовна заява повинна містити такі відомості:

- назву суду, до якого подається заява;
- точну назву позивача й відповідача, їх місце проживання або знаходження, назву представника позивача, коли позовна заява подається позивачем;
- зміст позовних вимог;
- виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- перелік доказів, що стверджують позов;
- зазначення ціни позову;
- підпис позивача.

Усі ці відомості мають важливе значення для вирішення питань про підвідомчість спору суду взагалі, підсудності його даному суду, дії, які необхідно провести в порядку підготовки справи до судового розгляду. Вказані відомості полегшують діяльність суду по виклику сторін, третіх осіб, свідків та інших учасників справи.

Звернення особи до суду є засобом порушення справи в суді лише в тому випадку, коли є передбачені законом передумови, які створюють право на пред'явлення позову (ст. 136 ЦПК України):

- процесуальна правоздатність;
- процесуальна дієздатність;
- юридична зацікавленість;
- підвідомчість справи суду;
- підсудність;
- відсутність такого, що набрало законної сили, рішення суду, винесеного по спору між тими самими сторонами, про той самий предмет, з тих самих підстав або ухвали про прийняття відмови позивача від позову чи про затвердження мирової угоди.[13]

Якщо у провадженні суду нема справи по спору між тими самими сторонами, про той самий предмет, то він відбувається з таких підстав;

- якщо між сторонами не укладено договір про передачу даного спору на вирішення третейського суду;
- якщо дотримано встановлений для даної категорії справ порядок позасудового їх вирішення (але за Конституцією України особа має право звертатися безпосередньо до суду із будь-яких питань).

Якщо не дотримуються необхідної передумови, то суддя може відмовити у прийнятті позовної заяви, постановляючи при цьому мотивовану ухвалу. Якщо недоліки позовної заяви можна усунути, то після їх усунення позовна заява може бути прийнята.

Принцип рівності сторін у процесі проявляється в наділенні їх рівними процесуальними правами. Відповідач має всі права, які дають йому можливість захистити свої інтереси.[13]

Існують такі два процесуальних способи захисту проти позову:

- заперечення проти позову з посиланням на певні обставини з поданням відповідних доказів;
- зустрічний позов.

Заперечення проти позову поділяються на процесуальні та матеріально-правові.

Процесуальні заперечення — це посилення відповідача на неправомірність порушення процесу, які направлені на припинення провадження по справі або залишення позову без розгляду. До процесуальних заперечень відносяться, наприклад, посилення відповідача на непідвідомчість даної справи суду.

Матеріально-правові заперечення — це пояснення відповідача про неправомірність вимог позивача, направлені на повну або часткову відмову в задоволенні позову. Матеріально-правові заперечення можуть стосуватися як правової необґрунтованості, так і недоказаності вимог позивача.

Зустрічний позов — це позов відповідача до позивача. Від матеріально-правових заперечень він відрізняється тим, що представляє собою самостійні матеріально-правові вимоги відповідача до позивача.

Є три умови прийняття зустрічного позову:

- 1) подача не пізніше, ніж за три дні до початку судового розгляду;
- 2) взаємозв'язок позовів;
- 3) доцільність одночасного розгляду обох позовів.

Вимога відповідача буде зустрічним позовом тільки тоді (ст.141 ЦПК України), коли направлена на взаємозалік початкової. Наприклад, у відповідь на вимогу позивача про відшкодування вартості пошкодженої речі пред'являється зустрічний позов про стягнення боргу, строк повернення якого вже настав виключає повністю або частково можливість задоволення початкового позову. Наприклад, у відповідь на позов про стягнення аліментів на утримання дитини відповідач подає позов про визнання недійсним актового запису про батьківство.[2]

Цивільне процесуальне законодавство надає сторонам право розпоряджатися предметом спору: позивач може змінити підставу і предмет позову, збільшити чи зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від позову; відповідач може визнати позов; сторони можуть закінчити справу мировою угодою.[11]

Приймаючи розпорядчий акт сторін, суд повинен перевірити дійсність волевиявлення і його причини. Порушення судом цього правила може призвести до відміни судового рішення.

Суд не може допустити одночасну зміну предмета й підстави позову. Зміни допускаються лише в таких межах, щоб не був пред'явлений новий позов.

Відмова від позову є відмовою від судового процесу. Вона може бути повною або частковою. При частковій відмові справа розглядається в тій частині позову, що залишилась. Повна відмова позивача від позову, прийнята судом, веде до припинення провадження по справі, й позивач позбавляється права повторного пред'явлення того самого позову.

Визнання позову — це розпорядча дія відповідача, яка підтверджує обґрунтованість дій позивача. Визнання позову може бути повним або частковим. При частковому визнанні відповідач може використати надані йому законом засоби захисту своїх інтересів в іншій частині позову. Визнання позову приводить до певних юридичних наслідків:

- звільняє суд від подальшого дослідження обставин у справі;
- звільняє позивача від доказової діяльності по обґрунтуванню позову;
- є підставою для задоволення судом позовних вимог позивача.

Мирова угода — це договір про умови припинення спору про право між сторонами. Вона відрізняється від відмови від позову і визнання позову тим, що є взаємним волевиявленням сторін. Мирова угода може ґрунтуватись на взаємних процесуальних поступках, а може бути односторонньою поступкою.[14]

Мирова угода може бути укладена тільки суб'єктами спірного правовідношення: сторонами і третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет позову.

Умови мирової угоди сторін, викладені в усній формі, заносяться до протоколу судового засідання і підписуються сторонами. Про затвердження чи незатвердження мирової угоди суд виносить мотивовану ухвалу. Затверджена мирова угода є

підставою для виконання. Мирова угода може бути укладена в стадіях судового розгляду справи, касаційного оскарження і судового виконання.

Залежно від обставин справи суддя може постановити ухвалу про об'єднання або роз'єднання позовів (ст. 144 ЦПК України). Об'єднання позовів полягає в тому, що в одному провадженні у справі може бути об'єднано кілька вимог одного позивача до одного відповідача, кількох позивачів до одного відповідача. Метою об'єднання позовів в одне провадження є прискорення розгляду справи, скорочення кількості одних і тих самих процесуальних дій. Розгляд в одному провадженні кількох пов'язаних між собою позовів також усуває можливість винесення рішень, які протирічать одне одному.

Об'єднувати позови може сам позивач або суддя, умовою такого об'єднання є спільність предмета позову. Якщо спільний розгляд кількох вимог утруднює вирішення справи, то суддя може постановити ухвалу про роз'єднання вимог або позовів.

Суд на прохання осіб, які беруть участь у справі, або за своєю ініціативою може вжити заходів по забезпеченню позову — щоб гарантувати можливість виконання судового рішення. Але такі заходи можуть застосовуватися лише у випадку необхідності, адже необґрунтоване звернення до таких заходів може призвести до порушення прав відповідача.

Вживати заходи по забезпеченню позову можна лише з моменту його пред'явлення. Умовою забезпечення є обґрунтоване припущення, що майно, яке є у відповідача на час пред'явлення до нього позову, може зникнути на момент виконання рішення.

Забезпечення позову допускається у будь-якій стадії процесу. Його можна здійснювати як по основному, так і по зустрічному позову, а також по позовах третіх осіб із самостійними вимогами.

Способи забезпечення позову визначені ст. 152 ЦПК України:

- 1) накладення арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб;

2) заборона провадити певні дії;

3) зупинення стягнення на підставі виконавчого напису нотаріального органу, коли боржник оспорує цей напис у позовному порядку.[1]

Залежно від обставин справи суд (суддя) може забезпечити позов повністю або частково. Якщо вид забезпечення позову обмежує права відповідача і порушує його інтереси, він може бути замінений іншим. Така заміна здійснюється також в інтересах позивача (якщо, наприклад, майно, на яке накладено арешт, втратило свою цінність). Відповідач може внести на депозитний рахунок суду позовну суму — це є підставою для відміни раніше обраного способу забезпечення позову. Якщо умови, що були підставою для забезпечення позову, відпали, суд може розглянути питання про відміну забезпечення позову.

Ухвала суду про забезпечення позову або про відмову в його забезпеченні може бути оскаржена в апеляційному порядку. Іноді забезпечення позову може зумовити нанесення шкоди відповідачу. Тому суд, задовольняючи клопотання позивача про забезпечення позову, у випадку необхідності повинен вимагати від нього гарантій відшкодування можливих для відповідача збитків. Якщо позивач відмовляється від забезпечення таких гарантій, суд може відмовити у забезпеченні позову (ст. 158 ЦПК України).

Отже, в процесі реалізації права на судовий захист особи, права якої порушені, законом передбачається також можливість захисту прав іншої сторони. Таким чином гарантується дотримання принципів процесуальної рівності сторін та рівності громадян перед законом і судом.

РОЗДІЛ 3. СТОРОНИ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЇХ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Найважливішими особами, які беруть участь у справі слід визнати сторони, без яких би не існувало цивільного процесу у позовному провадженні. В позовному провадженні сторонами є позивач та відповідач.[4]

Позивачем можуть бути юридичні так і фізичні особи, а також держава, які є активною стороною в позовному провадженні, саме він ініціює відкриття такого провадження з метою захисту своїх прав та інтересів.[13]

Ця особа може звернутися до суду безпосередньо або через представника, процес може бути ініційований і іншими уповноваженими законом органами та особами. При чому у будь-якому випадку на участь у справі повинно бути волевиявлення позивача. Так, при поданні заяви в інтересах особи органом чи особою, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, обов'язково повідомляється особа, в інтересах якої відкрито провадження у справі. [2] Вона може приймати участь у справі, може відмовитися від участі та порушеного цивільного процесу. В останньому випадку, коли захищаються інтереси дієздатної фізичної особи, така заява уповноваженого органу чи особи відповідно до ст. 46 ЦПК залишається без розгляду.

Наступною стороною у позовному провадженні є відповідач. Відповідачем є особа, яка за заявою позивача залучається судом до участі у справі для визначення підстав покладення на неї обов'язку щодо поновлення суб'єктивного права позивача, яке зазнало посягання.

Відповідачем є як фізичні так і юридичні особи, а також: держава та на відміну від позивача його розглядають як пасивну сторону в позовному провадженні, оскільки

він хоча й обороняється на протигагу позовним вимогам, шляхом пред'явлення зустрічного позову або заперечення проти позову, але ці дії він здійснює лише як доказ своєї правоти у тому, що ніяких порушень насправді немає.[2]

Отже, сторони позовного провадження є головними учасниками таких цивільно-процесуальних відносин, без яких немає сенсу в цивільному процесі. Вони, як і будь-які учасники цивільного процесу наділяються цивільно-процесуальною правоздатністю та дієздатністю, що дозволяє, за умов відповідного обсягу, виступати самостійно у цивільному процесі та бути позивачем та відповідачем у суді.[13]

Цивільна процесуальна дієздатність сторін позовного провадження, її ще називають повна - мають юридичні особи, з моменту реєстрації у відповідному органі, а також і фізичні особи, які досягли повноліття. За таких умов сторони позовного провадження на свій власний розсуд мають здатність виконувати свої обов'язки в суді та здійснювати процесуальні права.

Неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена.

Інша сторона - без чого неможливо належним чином здійснювати своє суб'єктивне право на захист є цивільна процесуальна правоздатність, яка визначається на рівні здатність мати усі цивільні процесуальні права та обов'язки.

Процесуальні права сторін – це гарантовані законом можливості вибору поведінки щодо участі у суді при розгляді та вирішенні цивільної справи, які забезпечують отримання захисту своїх суб'єктивних прав, які зазнали посягання або існує ймовірність такого. Як вже зазначалося, права сторін як і усіх осіб, які беруть участь у справі, слід поділити на загальні та спеціальні.

Загальні права визначають фактичну спроможність виступати повноцінним учасником розгляду цивільної справи.

Вона закріплені на рівні ч. 1 ст. 27 ЦПК України якими, зокрема є:

- право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги;
- право одержувати копії рішень, ухвал;
- право брати участь у судових засіданнях;
- право заявляти клопотання та відводи;
- право знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти;
- право оскаржувати рішення і ухвали суду.[2]

Спеціальними правами є права, якими наділяються лише сторони цивільного процесу. Відповідно до цього, позивач має право протягом усього часу розгляду справи збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову, а відповідач має право визнати позов повністю або частково. До початку розгляду судом справи по суті позивач має право шляхом подання письмової заяви змінити предмет або підставу позову, а відповідач - пред'явити зустрічний позов.

Отже, сторони у позовному провадженні наділені відповідними правами та обов'язками, що реалізують суб'єктивне право на захист порушених або оспорюваних прав та інтересів.

Висновки

На сьогоднішній час роль позовного провадження є досить актуальною. За допомогою наукової літератури, я розкрила найважливіші питання щодо поняття позову. Окремо ознайомилася з такими питаннями щодо «позову – як процесуального способу цивільної справи в суді», так і «про сторони позовного провадження», які є найважливішими у позовному провадженні.

Позовне провадження є основним видом провадження, яке притаманне цивільному процесу з давніх часів. Переважна більшість цивільних справ розглядається саме у ньому.

Під позовним провадженням розуміють вид провадження, в якому розглядається спір про право цивільне, тобто спір, який виникає з цивільних, сімейних, трудових, земельних і житлових правовідносин. Наявність спору про право цивільне визначає і іншу характерну рису цього провадження: участь у ньому двох сторін – позивача і відповідача.

Засобом захисту прав особи у позовному провадженні є позов. Позов – це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, звернена через суд щодо захисту порушеного, оспорюваного права.

Розглянувши ці питання, я можу зробити для себе висновок, що позовна форма захисту прав і законних інтересів громадян, організацій і держави, являється одним із самих різноманітних способів судового захисту, який існує в цивільному судочинстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно – правові акти

1. Цивільний процесуальний кодекс №1618-IV від 18.03.2004 // Відомості Верховної Ради України 2004. №40; №40-42 ст.492
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково – практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В.У., Бірюков та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2008 р.

Спеціальна література

3. А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. / За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – 172 с. Цивільний процес: навчальний посібник.
4. Бичкова С. С., Бобрик В. І., Узарова І. О. та ін. Цивільно процесуальне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. С. С. Бичкової. – 2 – ге вид. доповн. і переробл. – К.: Атіка, 2007. – 404 с.
5. Балюк М.І., Д.Д. Луспеник. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції. - Х.,2008.- 708 с.. 2008
6. **Васильєв С.В.** Цивільний процес України: навч. посіб. / С. В. Васильєв. – К.: Центр учб. л-ри, 2013. – 344 с.

7. Комаров В.В., В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. - Х.,2011. - 1352 с.. 2011
8. Комаров В.В., В.І. Тертишніков, Є.Г. Пушкар та ін., 1999, Право
9. Кілічава Т. М. Цивільний процес: Навч. посібник для дистанційного навчання / За наук. ред. О. Г. Мурашка. – К.: Університет "України", 2006. - 215 с.
10. Ратушка Б.П. Цивільний процес/навч. Посібник, Львів 2015. Видавництво Львівської комерційної академії
11. Тертишніков В.І. Цивільний процес України: навч. практ. посіб. / В. І. Тертишніков. – Х.: Юрайт, 2012. – 424 с.
12. Червоний Ю. С. Цивільний процес України: Підручник. – К.: Істина, 2007. – 392 с
13. Чорнооченко С. І. Цивільний процес України: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004 – 308 с.
14. Харитонов Є.О. Цивільний процес України Навч. посібник. — К.: Істина, 2012. — 472 с.
15. Штефаї М. Й. Цивільне процесуальне право України.- К.: Ін Юре, 2005.- С. 353.

Інтернет ресурси

www.studfiles.ru/previer/5580741

